

เกษตรสมัยใหม่ กับการพัฒนา ที่ยั่งยืน

รากฐาน แนวคิด ทฤษฎีและวิธีการเชิงประยุกต์

รองศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ทาหอม

เกษตรสมัยใหม่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน รากฐาน แนวคิด ทฤษฎีและวิธีการ เชิงประยุกต์

รองศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ทาหอม

เกษตรสมัยใหม่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน : รากฐาน แนวคิด ทฤษฎีและวิธีการเชิงประยุกต์

ข้อมูลบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

อุทิศ ทาหอม.

เกษตรสมัยใหม่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน : รากฐาน แนวคิด ทฤษฎีและวิธีการเชิงประยุกต์. –
บุรีรัมย์ : [ม.ป.พ.], 2568.

290 หน้า.

1. การพัฒนาการเกษตร. I. ชื่อเรื่อง.

630.9593

ISBN (e-book) 978-616-623-307-0

พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ. 2568

จำนวนหน้า

290 หน้า

ราคา

300 บาท

จัดพิมพ์โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ทาหอม

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

เลขที่ 439 ถนนจิระ ตำบลในเมือง

อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ 31000

โทร. 093-336-1495

e-mail: Utis.th@bru.ac.th

สั่งซื้อได้ที่

ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

<http://www.chulabook.com>

โทร. 08-6323-3703-4

customer@cubook.chula.ac.th, info@cubook.chula.ac.th

Apps: CU-eBook Store

คำนิยาม

ปัจจุบันนี้ดูเหมือนว่าคนไทยส่วนใหญ่มีทักษะเชิงลบ/ดูถูกดูแคลนต่ออาชีพเกษตรกรรมในเขตชนบท โดยมองว่า การทำไร่ทำนาเป็นอาชีพที่ใช้แรงงานอันแสนเหน็ดเหนื่อย แต่ผลผลิตกลับมีราคาต่ำ ยากจน หนี้สินล้นพ้นตัว ไร้เกียรติ และต่ำต้อย ฯลฯ ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้ผู้คนต่างพยายามหลีกเลี่ยงจากสภาวะดังกล่าว ด้วยการส่งลูกให้เรียนระดับสูง เพื่อจะได้จบออกมาทำงานในเมืองใหญ่ ทำธุรกิจ หรือรับราชการ อันเป็นงานที่ใช้สมอง ไม่ต้องตากแดดตากฝน รายได้สูง และมีเกียรติ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ถูกปฏิเสธไม่ได้ก็คือ การทำเกษตรกรรมมีความสำคัญต่อชีวิตของทุก ๆ คนที่อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตอาหารสำหรับหล่อเลี้ยงผู้คน อันเป็นการต่อยอดถึงความถูกต้องของคำกล่าวที่ว่า “เกษตรกร คือกระดูกสันหลังของทุก ๆ สังคมทั่วโลก” รวมทั้งอาชีพทำไร่นายังเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดรายได้ของคนส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้ หากผู้คนพยายามหันหลังให้แก่อาชีพทำสวนทำไร่ ในระยะยาวจะส่งผลให้เกิดสภาวะไร้ความมั่นคงทางอาหารอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

“เกษตรกรรมสมัยใหม่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน: รากฐาน แนวคิด ทฤษฎีและวิธีการเชิงปฏิบัติ” เป็นหนังสือที่แสดงให้เห็นว่า การทำไร่นามีใช้เพียงแค่อาชีพที่เป็นแหล่งรายได้เท่านั้น แต่ยังเป็นชีวิต เป็นภูมิปัญญาที่ผู้คนได้บ่มเพาะ/เรียนรู้มาหลายชั่วอายุคน จนตกผลึกกลายเป็นวิถีแห่งวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น หนังสือเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมจำเป็นต้องดำรงอยู่ต่อไป แต่จะต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี เสริมพลัง (Empowerment) มีศักดิ์ศรี และเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน (บท 1, 2, 3, 4 และ 7)

ผู้เขียนได้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ คือ เกษตรกรสมัยใหม่ควรมีความเป็นผู้ประกอบการ (Agri-Entrepreneur) ซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ ได้แก่ เป็นผู้มีความรอบรู้ มองปัญหาเป็นโอกาสและความท้าทายที่ต้องการเอาชนะ ขอบคตินอกกรอบและทดลองสิ่งใหม่ มีวิสัยทัศน์ที่เป็นระบบ รวมทั้งเป็นคนชอบเสี่ยงในแง่ที่มักตั้งเป้าสูง ๆ พร้อมกับทุ่มเทเพื่อขับเคลื่อนให้ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง (บทที่ 5) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความเป็น “เกษตรกรอัจฉริยะ” (Smart Farmer) ซึ่งไม่จำเป็นต้องประกอบการเกษตรแปลงใหญ่ แต่คุณสมบัติที่สำคัญกว่าก็คือ เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการที่ดิน จัดการฟาร์ม มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เป็นนักยุทธศาสตร์ เก่งด้านการสานพลังกับภาคีเครือข่าย ชอบแสวงหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ

เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการทำเกษตร มีความรอบรู้ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการเพาะปลูกเพื่อสร้างผลผลิตเท่านั้น แต่ยังสามารถในการแปรรูป การจัดเก็บ บรรจุภัณฑ์ การขนส่ง และการตลาด รวมทั้งมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (บทที่ 6)

ในบทที่ 8 ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึง การเชื่อมโยงเกษตรกรรมสมัยใหม่กับการท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างรายได้เพิ่มให้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่ง โดยผ่านการประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro-tourism) ที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตร อัจฉริยะ ที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับช่วยผ่อนแรง เพิ่มคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และเพิ่มผลิตภาพ เทคโนโลยีดังกล่าวเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ

ผู้เขียนได้เสนอว่า การพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่อาจจำเป็นต้องอาศัยนักพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ ซึ่งเรียกว่า “นักพัฒนาอัจฉริยะ” (Smart Developer) อันหมายถึงคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้และความสามารถทางด้านเทคโนโลยีทางการเกษตรและการจัดการระดับสูง รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้านในการพัฒนาตนเอง ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจากล่างขึ้นบน การพัฒนาที่มีชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง และมีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง (บทที่ 9)

หนังสือเล่มนี้มีการนำเสนอที่เป็นระบบ มีการอธิบายที่ชัดเจนและมีตัวอย่างประกอบในหลาย ๆ ส่วน อันทำให้สามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยาก เป็นหนังสือที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษานักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน นักส่งเสริมการเกษตร ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้สนใจทั่วไป

ศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามีศรีธรรม
คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)

คำนิยม

การเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ (Modern Agriculture) เป็นการปรับตัวของเกษตรกรให้ทำเกษตรบนพื้นฐานหลักการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างระบบการผลิตทางการเกษตรที่ให้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพ ขณะเดียวกันคำนึงถึงความสำคัญของระบบนิเวศ และการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเกษตรสมัยใหม่มีความเกี่ยวข้องกับ ความมั่นคงทางอาหาร การจัดหาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรคุณภาพ การเพิ่มขึ้นของรายได้ของเกษตรกร และเพิ่มศักยภาพการบริโภคในชนบท ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการที่ผมได้อ่านหนังสือเล่มนี้ และได้เห็นว่าการทำเกษตรในสมัยใหม่ต้องอาศัยองค์ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ตลอดจนการศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ผมในฐานะเป็นผู้ขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ (Organic) เห็นว่าหนังสือของ รองศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ทาหอม “เปรียบเทียบเชิงทฤษฎี ทิศทางการเกษตรในโลกอนาคต” เป็นการทำให้สังคมได้ตื่นตัวสงสัยว่า “ทำไมพัฒนาสังคม จึงต้องทำเกษตร พัฒนาสังคมมีความสำคัญกับการเกษตรอย่างไร” คำถามนี้ได้ถูกอธิบายทำความเข้าใจถึงที่มาในเชิงวิชาการอย่างลึกซึ้ง รองศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ทาหอม ได้อธิบายให้เห็นว่า การทำงานด้านพัฒนาสังคม ต้องทำงานในลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary) บูรณาการระหว่าง วิทยาศาสตร์ (Science) กับสังคมศาสตร์ (Social Science) เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อน ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านได้ประทับใจว่า การที่นักพัฒนาทำเกษตรนั้นอยู่ภายใต้หลักการ ของคำว่า “สังคมวิทยาการเกษตร” ที่มุ่งให้ภาคชนบทผลิตอาหารที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์วิถีชีวิตชนบทกับ การทำเกษตร พร้อมทั้งชี้ให้เห็นว่าการทำเกษตรที่จะทำให้คุณภาพชีวิตประชาชนดีขึ้นภาคส่วน ต่าง ๆ ต้องมีนโยบายที่การสนับสนุนการเกษตรจริงจัง สิ่งที่ผมอ่านแล้วตรงกับการทำงานที่ผมรับผิดชอบ คือ การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมและ การสร้างความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้อธิบายและเสนอมุมมองเกษตรได้อย่างครอบคลุม

กระผมในฐานะรองประธานกรรมของมูลนิธิสุทธิตัน อยู่วิทยา ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแล และการขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์ (Organic) เห็นว่า “หนังสือเล่มนี้ตอบวัตถุประสงค์มูลนิธิฯ” โดยสนับสนุนกิจกรรม เพื่อทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และการสนับสนุนกิจกรรมให้เกิดองค์ความรู้ด้านเกษตรวิถีธรรมชาติต่อเกษตรกร หรือบุคคลทั่วไป โดยสร้างความร่วมมือ หรือสนับสนุนองค์การการกุศล หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน บุคคล และกลุ่มบุคคลดำเนินการสาธารณประโยชน์ จึงเห็นว่าจะนำ “หนังสือเล่มนี้ไปใช้ประโยชน์โดยจะจัดพิมพ์เผยแพร่ให้กับบุคคลที่สนใจเกี่ยวกับการเกษตรสมัยใหม่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อเป็นการขยายความความรู้พัฒนาคน พัฒนาสังคม เพื่อโลกที่ยั่งยืนต่อไป

นายวุฒิพงศ์ ชาคริตพงศ์

รองประธานกรรมการมูลนิธิสุทธิติน์ อยู่วิทยา

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกับการพัฒนาชุมชนที่มีความเชื่อมโยงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเครื่องมือสำคัญกับการสร้างแหล่งอาหาร การกระตุ้นเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หนังสือเล่มนี้จะให้อ่านได้ค้นพบรากฐานความรู้ศาสตร์พัฒนาการกับการนำเกษตรเป็นเครื่องมือสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้เกี่ยวกับต้นกำเนิดของพัฒนาชุมชน หรือ สังคมวิทยาชนบท (Rural Sociology) จากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ และบทความการวิจัยทั้งไทยและต่างประเทศ ตลอดจนเข้าอบรมสัมมนาเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านการเกษตร ผสมผสานกับประสบการณ์จากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) นำองค์ความรู้ที่ได้นำมาเขียนเป็นหนังสือ เพื่อให้กับนักศึกษา บุคคลทั่วไปที่สนใจได้อ่านและเข้าใจรากฐานความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกับการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างชัดเจน โดยมีการแบ่งเนื้อหาออกเป็น 9 บท

บทที่ 1 ได้นำเสนอรากฐานที่มาของการพัฒนาชุมชน หรือ สังคมวิทยาชนบท มุ่งเน้นการทำความเข้าใจ อธิบายปรากฏการณ์สังคมชนบทในรูปแบบต่างๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การผลิตอาหาร การจัดการที่ดิน การเพาะปลูก ในภายหลังถูกนำเสนอเป็น “สังคมวิทยาการเกษตร (The Sociology of Agriculture)” ซึ่งเป็นหนึ่งในสาขาย่อยของสังคมวิทยา (Sociology) นั่นเอง บทที่ 2 ให้อ่านได้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาชุมชนกับการเกษตรผ่าน 4 แนวคิด ได้แก่ เกษตรนิเวศวิทยา นิเวศวิทยาสังคม หลักการพัฒนาที่ยั่งยืน และแนวคิดการพัฒนาชุมชน เพื่อเปิดมุมมองให้อ่านเห็นว่าการเกษตรถือเป็นเครื่องมือสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนมุ่งเน้นการทำงานเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เพื่อพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นในปัจจุบันและอนาคต บทที่ 3 ผู้อ่านจะได้อ่านเห็นว่าพัฒนาชุมชนได้ถูกสร้างขึ้นผ่าน “นโยบายพัฒนาชุมชน” โดยมีเป้าหมายเพื่อการเพิ่มขีดความสามารถ ยกระดับทางเศรษฐกิจ สร้างงาน สร้างอาชีพในภาคชนบทนั่นเอง บทที่ 4 ได้ชี้ให้เห็นว่าการเกษตรได้กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองเรียกว่า “ประชานิยม” แต่จุดยืน “ประชานิยมเกษตรกรรม” แตกต่างจากสิ่งที่คนในสังคมเข้าใจในปัจจุบัน เพราะรากฐานของคำนี้ คือ สร้างหลักประกันราคาที่ยุติธรรมสำหรับผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรรายย่อย ต่อต้านการกระจุกตัวของที่ดิน ช่วยเหลือประชาชนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากชนชั้นนายทุนนั่นเอง

ในบทที่ 5 ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าการเกษตรที่จะทำให้ประชาชนสามารถลืมตา อ้าปากได้จำเป็นต้องมีการยกระดับความรู้ของเกษตรกรให้กลายเป็นผู้ประกอบการเกษตร ทั้งนี้ผู้ประกอบการเกษตรต้องให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในบทนี้ผู้เขียน

ได้ยกกรณีตัวอย่างในต่างประเทศ เพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ เข้าใจ ตลอดจนนำไปสู่การประยุกต์ใช้
สำหรับการพัฒนาในอนาคต บทที่ 6 ด้วยพลวัตของการเกษตรที่มีความแตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน
การทำการเกษตรในลักษณะเดิมอาจจะไม่สามารถสร้างผลผลิตได้อย่างเต็มที่ ผู้เขียนจึงได้นำเสนอ
“เกษตรอัจฉริยะกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ปรับตัวของเกษตรกร
รุ่นใหม่ ขณะเดียวกันได้นำเสนอองค์ความรู้จากต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จกับการนำเกษตร
อัจฉริยะมาใช้ในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

บทที่ 7 ด้วยข้อกังวลการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเสื่อมโทรมของทรัพยากร
จนอาจจะเกิดความมั่นคงทางอาหารในอนาคต การเกษตรถูกมองเป็นเครื่องมือลดปัญหาการ
ปล่อยก๊าซเรือนกระจก สามารถกักเก็บคาร์บอนในดินช่วยบรรเทาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
ได้ ในบทนี้ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักการเกษตรสีเขียว (Green Agriculture) ซึ่งเป็นเกษตรที่เป็นมิตร
กับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้อ่านและบุคคลที่สนใจได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ ตลอดจนชี้ให้
เห็นว่าตอบสนองทิศทางการพัฒนาของโลก เช่น ประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และเดนมาร์ก
เป็นต้น บทที่ 8 เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการเกษตรไม่เพียงสร้างแหล่งอาหาร รักษาวัฒนธรรมแบบ
ดั้งเดิมเท่านั้น แต่ปัจจุบันการเกษตรถูกใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นผ่านการท่องเที่ยว
เชิงเกษตร (Agro-Tourism) ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ ภายในฟาร์ม ในบทนี้
ผู้เขียนได้เสนอหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 8P Model พร้อมทั้งได้นำเสนอการท่องเที่ยว
เชิงเกษตรต้นแบบของโลก 4 ประเทศ เพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นว่าการเกษตรมีความสำคัญกับ
การพัฒนาชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต และบทที่ 9 เป็นการสังเคราะห์สถานการณ์เปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้น โดยนักพัฒนาจะมีบทบาทสำคัญกับการส่งเสริมเกษตรในอนาคต โดยต้องมีการเปลี่ยนแปลง
วิธีคิด วิธีปฏิบัติไปสู่การเป็น “นักพัฒนาอัจฉริยะ” โดยใช้วิธีการพัฒนาเกษตรกรรมตามหลักการ
3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6 เพื่อตอบโจทย์ความท้าทายในอนาคต

ผู้เขียนขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. กนกวรรณ มะโนรมย์ ที่ช่วยให้ข้อเสนอแนะ สะท้อน
มุมมอง การเพิ่มประเด็นเนื้อหา การสรุปสังเคราะห์และการประยุกต์ใช้ เพื่อให้หนังสือเล่มนี้มีความ
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม ที่คอยให้คำปรึกษาสะท้อนมุมมอง
ความสัมพันธ์ระหว่างการเกษตรกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนเสนอมุมมองในเชิงวิเคราะห์
วิพากษ์การเกษตรในยุคสมัยใหม่ เพื่อให้หนังสือเล่มนี้ได้วางรากฐานสำหรับนักพัฒนา บุคคลที่สนใจ
สำหรับใช้เป็นเข็มทิศไปสู่การปฏิบัติ และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์สุนทรชัย ขอบยศ ช่วยใน
การขัดเกลา สำนวนภาษา ตลอดจนให้คำปรึกษาแนะนำการเขียนทุกขั้นตอน จนทำให้หนังสือเล่มนี้
มีความสมบูรณ์มากขึ้น

รองศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ทาหอม

มกราคม 2567

สารบัญ

หน้า

คำนิยม

คำนำ

สารบัญ

สารบัญตาราง

สารบัญภาพ

บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของการเกษตรกับการพัฒนาชุมชน.....	2
การเกษตรในฐานะเครื่องมือพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน.....	9
เนื้อหาในภาพรวมของหนังสือ.....	15
บทสรุป.....	19
เอกสารอ้างอิง.....	21
บทที่ 2 รากฐานแนวคิดการเกษตรเครื่องมือพัฒนาชุมชน.....	23
แนวคิดเกษตรนิเวศวิทยา.....	24
นิเวศวิทยาสังคม.....	31
แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	36
แนวคิดการพัฒนาชุมชน.....	42
บทสรุป.....	50
เอกสารอ้างอิง.....	51
บทที่ 3 กระบวนทัศน์ของนโยบายพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน.....	55
ที่มาของนโยบายพัฒนาชนบท.....	56
หลักการของนโยบายพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน.....	71
นโยบายพัฒนาชนบทในอนาคต.....	74
บทสรุป.....	76
เอกสารอ้างอิง.....	79

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ประชานิยมเกษตรกรรมกับนโยบายทางสังคมที่ยั่งยืน.....	81
ที่มาของประชานิยมเกษตรกรรม.....	82
นักคิดคนสำคัญประชานิยมเกษตรกรรม.....	84
หลักการของประชานิยมเกษตรกรรม.....	91
ประชานิยมเกษตรกรรมกับนโยบายพัฒนาที่ยั่งยืน.....	93
บทสรุป.....	100
เอกสารอ้างอิง.....	101
บทที่ 5 ผู้ประกอบการเกษตรกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	105
หลักการของผู้ประกอบการเกษตร.....	106
บทบาทของผู้ประกอบการเกษตรกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	111
การรวมกลุ่มของเกษตรกรสู่การเป็นผู้ประกอบการ.....	115
แนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการเกษตร.....	121
กรณีศึกษาผู้ประกอบการเกษตรในต่างประเทศ.....	126
บทสรุป.....	130
เอกสารอ้างอิง.....	131
บทที่ 6 เกษตรอัจฉริยะกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	135
รากฐานและที่มาของเกษตรอัจฉริยะ.....	136
หลักการสำคัญของเกษตรอัจฉริยะ.....	139
เกษตรอัจฉริยะกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	144
กรณีศึกษาจากต่างประเทศที่ประยุกต์ใช้เกษตรอัจฉริยะกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	150
บทสรุป.....	153
เอกสารอ้างอิง.....	155
บทที่ 7 เกษตรสีเขียวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	159
รากฐานและที่มาของเกษตรสีเขียว.....	160
หลักการเกษตรสีเขียว.....	164
ประโยชน์ของเกษตรสีเขียว.....	167

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
7 ขั้นตอนสู่เกษตรสีเขียว.....	170
กรณีศึกษาการทำเกษตรสีเขียวในต่างประเทศ.....	176
บทสรุป.....	183
เอกสารอ้างอิง.....	185
บทที่ 8 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	187
รากฐานและที่มาของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร.....	188
หลักการของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร.....	191
กิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร.....	194
การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร.....	196
กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทยและต่างประเทศ.....	202
บทสรุป.....	208
เอกสารอ้างอิง.....	209
บทที่ 9 บทบาทนักพัฒนากับการพัฒนาเกษตรในอนาคต.....	213
การเปลี่ยนแปลงของโลกที่ส่งผลต่อการเกษตรในอนาคต.....	214
บทบาทของนักพัฒนายุคใหม่.....	221
กระบวนการพัฒนาเกษตรกร.....	225
บทสรุป.....	241
เอกสารอ้างอิง.....	243
บรรณานุกรม.....	247
ดัชนี.....	274

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

ตารางที่ 2.1 ความสัมพันธ์เกษตรนิเวศวิทยาในฐานะเครื่องมือสหสาขาวิชา.....	30
ตารางที่ 3.1 เปรียบเทียบนโยบายการพัฒนาชนบททั้ง 3 ยุค.....	68
ตารางที่ 6.1 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสำคัญด้านการเกษตร.....	142
ตารางที่ 8.1 คำจำกัดการท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืน.....	191
ตารางที่ 8.2 แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร.....	195

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1.1 องค์ประกอบของสังคมวิทยาชนบท.....	3
ภาพที่ 1.2 องค์ประกอบสังคมวิทยาการเกษตร.....	8
ภาพที่ 1.3 การเกษตรกับการพัฒนาชุมชนยั่งยืน.....	14
ภาพที่ 2.1 เกษตรนิเวศวิทยา.....	27
ภาพที่ 2.2 หลักการนิเวศวิทยาสังคม.....	36
ภาพที่ 2.3 หลักการพัฒนาชุมชน.....	48
ภาพที่ 5.1 ผู้ประกอบการเกษตรที่ประสบความสำเร็จ.....	109
ภาพที่ 5.2 บทบาทของผู้ประกอบการเกษตรกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	114
ภาพที่ 5.3 ผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่ ทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคม.....	125
ภาพที่ 6.1 เกษตรอัจฉริยะกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	149
ภาพที่ 7.1 ประโยชน์ของเศรษฐกิจสีเขียว.....	170
ภาพที่ 7.2 7 ขั้นตอนสู่เกษตรสีเขียว.....	176
ภาพที่ 8.1 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามหลัก 8P Model.....	201
ภาพที่ 9.1 การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต.....	221
ภาพที่ 9.2 นักพัฒนาอัจฉริยะ (Smart Developer).....	225
ภาพที่ 9.3 หลักการ 3.....	229
ภาพที่ 9.4 อุดมการณ์ 4.....	233
ภาพที่ 9.5 วิธีการ 6.....	240

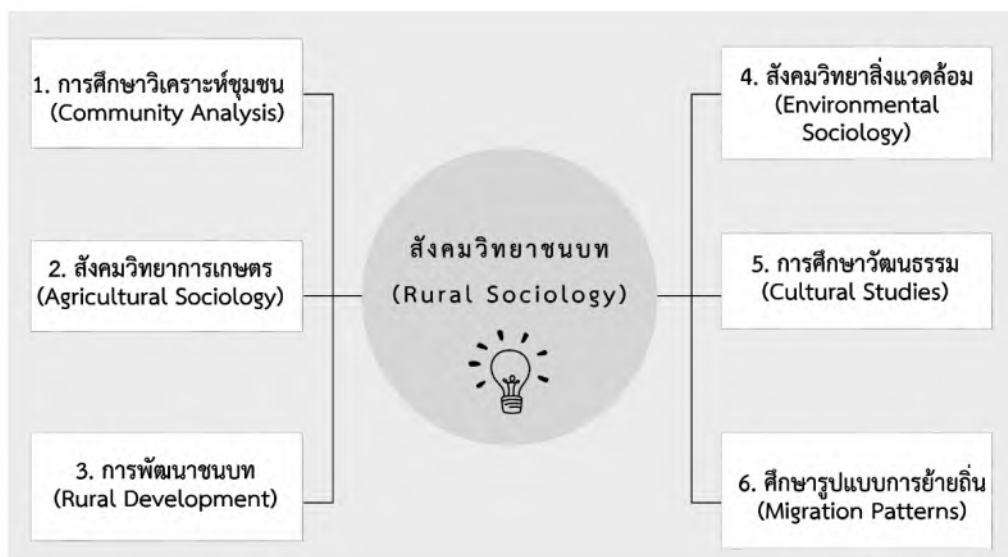

ความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรรมกับการพัฒนาชุมชนมีความสัมพันธ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีความเชื่อมโยงกัน การเพาะปลูก อาหาร การทำงานร่วมกันและการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การเกษตรได้ถูกคาดหวังในฐานะกระดูกสันหลังของหลายประเทศ (As The Backbone of Many Economies) โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งอาหารในชีวิต แต่ยังเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาชุมชนอีกด้วย เกษตรกรรมเป็นเครื่องมือส่งเสริมการพัฒนาชุมชน โดยมุ่งเน้นการเพิ่มขีดความสามารถทางเศรษฐกิจ เสถียรภาพทางสังคมและความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และการสืบทอดทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ปัจจุบันการเกษตรมีมากกว่าการผลิตแต่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างโอกาสการสร้างงานช่วยลดปัญหาความยากจนโดยตรงและทางอ้อม การพัฒนาชุมชนเป็นสหวิทยาการที่หลอมรวมศาสตร์สาขาต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการแก้ไขปัญหาชุมชน สังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต

ความเป็นมาและความสำคัญของการเกษตรกับการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

การพัฒนาชุมชนมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนมีความเกี่ยวข้องกับบุคคล ชุมชน องค์กร และรัฐบาลในฐานะผู้มีส่วนสำคัญกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นการทำงานร่วมกันของสังคม เพื่อแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียม ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และสร้างสำนึกร่วมของชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาชุมชนจึงนำเสนอให้เป็นเครื่องมือเสริมพลัง (Empowerment) ให้กับบุคคลได้มีทักษะความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองให้ดีขึ้น การพัฒนาชุมชนถูกจัดอยู่ภายใต้ศาสตร์สังคมวิทยา หรือที่รู้จักกันว่า “สังคมวิทยาชนบท (Rural Sociology) เป็นการศึกษาพลวัต (Dynamics) ภายในบริบทชนบท (Rural Contexts) ศึกษามุมมองทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชีวิตในชนบท โดยวิเคราะห์ความแตกต่างชุมชนเมือง ชุมชนชนบทมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีจุดมุ่งหมายทำความเข้าใจรูปแบบชีวิต (Life Patterns) โครงสร้างทางสังคม (Social Structures) และแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมของประชากรในชนบท สังคมวิทยาชนบทจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือการศึกษาและพัฒนานโยบายของรัฐ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในประเทศ สำหรับองค์ประกอบของสังคมวิทยาชนบท (Elements of Rural Sociology) คือ 1. การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน (Community Analysis) เป็นการศึกษาคุณลักษณะและพลวัตของชุมชนชนบท รวมถึงเครือข่ายสังคม การปกครอง และคุณค่าของชุมชน 2. สังคมวิทยาการเกษตร (Agricultural Sociology) ศึกษาและอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเกษตรและสังคมรวมถึงแง่มุมทางสังคมของการผลิตเกษตร แรงงานในชนบทและการใช้ที่ดิน 3. การพัฒนาชนบท (Rural Development) แสวงหาวิธีการและการพัฒนาเชิงนโยบายยกระดับคุณภาพชีวิตในพื้นที่ชนบท รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา และการดูแลสุขภาพ 4. สังคมวิทยาสิ่งแวดล้อม (Environmental Sociology) ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชนบทกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรให้ยั่งยืนและผลกระทบของนโยบายสิ่งแวดล้อม 5. การศึกษาวัฒนธรรม (Cultural Studies) วิเคราะห์ ตรวจสอบแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมของประชากรชนบท และรักษา ถ่ายทอดให้กับเยาวชนคนรุ่นหลัง พร้อมทั้งยกระดับไปสู่สินค้าทางวัฒนธรรม และ 6. ศึกษาแบบการย้ายถิ่น (Migration Patterns) วิเคราะห์การเคลื่อนย้ายของประชาชนชนบท ศึกษาสาเหตุและปัจจัย ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่น

ภาพที่ 1.1 องค์ประกอบของสังคมวิทยาชนบท

ที่มา : ผู้เขียน

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชน หรือ สังคมวิทยาชนบทมุ่งศึกษา อธิบาย วิเคราะห์ปรากฏการณ์ พร้อมทั้งแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชน สังคมให้ดียิ่งขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จำเป็นต้องทำงานร่วมกันหลายศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน สังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น การพัฒนาชุมชนถูกมองว่าเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) บูรณาการระหว่างวิทยาศาสตร์ (Science) กับสังคมศาสตร์ (Social Science) เพื่อสามารถแก้ไขปัญหาสังคมสมัยใหม่ตั้งแต่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Jansen, 2009) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การขาดแคลนอาหาร ปัญหาความยากจน ปัญหาผลผลิตตกต่ำ เป็นต้น Auguste Comte (ออกุสต์ กองต์) เป็นชาวฝรั่งเศสเป็นบุคคลสำคัญที่ได้บัญญัติคำว่า “Sociology” หรือ สังคมวิทยา เป็นคนแรก จนได้ถูกยกย่องให้เป็น “บิดาสายสังคมวิทยา” ได้อธิบายเกี่ยวกับวิวัฒนาการความรู้ของมนุษย์ เรียกว่า “กฎแห่งสามขั้น” (The Laws of Three Stages) ได้แก่ 1. ขั้นเทววิทยา ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เชื่อในเทพเจ้าเป็นผู้บันดาลทุกสิ่ง 2. ขั้นปรัชญาหรือขั้นแห่งเหตุผล มนุษย์รู้จักการใช้เหตุผลในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ 3. ขั้นวิทยาศาสตร์ มนุษย์มีการศึกษากฎเกณฑ์ที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทุกชนิด การให้เหตุผล และการสังเกตที่รวมกันอย่างเหมาะสมเป็นสื่อให้เกิดความรู้ สิ่งที่เป็นความรู้จะหาข้อโต้แย้งไม่ได้ เพราะได้รับการพิสูจน์ทดลองแล้ว ขั้นนี้เป็นความเจริญขั้นสูงสุดแห่งความคิดของมนุษย์ และได้เสนอ

แนวคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) มาอธิบายปรากฏการณ์สังคม โดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายสังคม (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2562)

ดังนั้นจากฐานคิดของ Auguste Comte (ออคุสต์ กงต์) จึงได้เสนอให้นำหลักการวิทยาศาสตร์มาใช้กับสังคมศาสตร์ หรือเรียกว่า “สหวิทยาการ (interdisciplinarity)” นั่นเอง เพื่อเป็นการทำความเข้าใจและเห็นสายธารความรู้ของคำว่า “สหวิทยาการ (interdisciplinarity)” เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะปรัชญาของกรีกใน 121 Julie Thompson Klein (จูลี ทอมป์สัน ไคลน์) ได้ยืนยันว่า “รากเหง้าของแนวความคิดจำนวนหนึ่งสะท้อนถึงวาทกรรมสมัยใหม่ (modern discourse) ซึ่งหลักการวิทยาศาสตร์ให้ความสำคัญกับความรู้ที่พิสูจน์ยืนยันด้วยเหตุผล ขณะที่ Giles Gunn (ไกล์ส กันน์) กล่าวว่านักประวัติศาสตร์และนักเขียนบทละครชาวกรีกได้นำองค์ความรู้จากขอบเขตความรู้อื่นๆ เช่น การแพทย์ หรือ ปรัชญา มาเพื่อทำความเข้าใจของตนเองมากขึ้น และการสร้างถนนโรมันจำเป็นต้องมีคนเข้าใจการสำรวจ วัสดุศาสตร์ โลจิสติกส์ และสาขาอื่นๆ (Nissani, 1995) สหวิทยาการ (Interdisciplinary) ถูกนำมาใช้ในการสอนและการฝึกอบรมอย่างแพร่หลาย เพื่ออธิบายศึกษาข้อมูลเชิงลึกของสาขาวิชาที่จัดตั้งขึ้นหลากหลายแห่ง หรือสาขาดั้งเดิม สหวิทยาการมีความเกี่ยวข้องกับนักวิจัย นักวิชาการ นักศึกษา (Deneme & Ada, 2012) มีเป้าหมายการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ทักษะการคิด วิเคราะห์ และเทคโนโลยีเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การระบาดของวิทยาของเอชไอวี/เอดส์ (The Epidemiology of HIV/AIDS) ภาวะโลกร้อน (Global Warming) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) เป็นต้น

ทั้งหมดต้องอาศัยความร่วมมือการทำงานหลากหลายสาขา เนื่องจากปัญหาทั้งหมดมีความซับซ้อน การทำงานเชิงสหวิทยาการจึงถูกนำมาใช้เกี่ยวกับการศึกษา โดยจะมีนักวิจัยตั้งแต่สองสาขาวิชาขึ้นไป เช่น ชีววิทยา (Biology) เคมี (Chemistry) เศรษฐศาสตร์ (Economics) ภูมิศาสตร์ (Geography) และการเมือง (Politics) เป็นต้น (Augsburg, 2006) นำมาผสมผสานกับสาขาสหวิทยาการดั้งเดิม คือ สาขาวิชาสังคมศาสตร์ (Social Science) เช่น สังคมวิทยา (Sociology) และ มานุษยวิทยา (Anthropology) ให้ความสนใจเกี่ยวกับวิเคราะห์ปรากฏการณ์สังคมและเทคโนโลยีตลอดศตวรรษที่ 20 เป็นจุดเริ่มต้นที่ส่งผลให้นักสังคมศาสตร์จำนวนมากให้ความสนใจด้านเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์มาใช้กับสังคมมากขึ้น (Klein, 1990) นำไปสู่การพัฒนาการวิจัยใหม่ๆ เช่น นาโนเทคโนโลยี (Nanotechnology) ประมวลข้อมูลควอนตัม (Include Quantum Information) การผสมผสานระหว่างฟิสิกส์ควอนตัม (Quantum Physics) และวิทยาการคอมพิวเตอร์ (Computer

Science) และชีวสารสนเทศศาสตร์ (Bioinformatics) ที่ผสมผสานอนุชีววิทยากับวิทยาการคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ทั้งหมดมีส่วนสำคัญกับการวิจัย การวิเคราะห์ สังเคราะห์ภายใต้เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน (Andrés-Gallego, 2015) จึงได้เกิดการบูรณาสาขาวิชาสังคม และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหลายสาขา (Multiple Social and Natural Science Disciplines) และ การวิจัยแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Research) (Serebryakov, 2020) นอกจากนี้ ยังเป็นกุญแจสำคัญไปสู่การศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ (Health Sciences) เพื่อแก้ปัญหาสำหรับ โรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม จนทำให้สถาบันอุดมศึกษาบางแห่งได้เปิดหลักสูตรปริญญาในการศึกษา แบบสหวิทยาการ จุดมุ่งหมายของสหวิทยาการจึงถูกเสนอว่ากระบวนการเรียนรู้ทางสังคมต้อง อาศัยหลักการ 3 ประการ ประการแรก การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของบุคคล และสิ่งที่เกี่ยวข้อง 2. การเปลี่ยนแปลงมีผลต่อบุคคลและสังคม จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ หลักการ ที่เพียงพอต่อการจัดการปัญหา 3. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านสังคมออนไลน์มีผลต่อพฤติกรรม ความรู้ และปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น (Carr, Loucks, & Blöschl, 2018)

ดังนั้นพัฒนาชุมชน หรือ สังคมวิทยาชนบท ถือได้ว่าเป็นจุดเชื่อมโยงศาสตร์สาขาต่าง ๆ เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหามุมชน สังคมให้ดีขึ้น เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนา การแก้ปัญหาเพียงลำพัง หรือ ใช้อำนาจความรู้ ศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งไม่ก่อให้เกิดความสำเร็จในระยะยาวได้ การทำงานเชิงบูรณาการวิทยาศาสตร์ สังคม จึงมีความสำคัญกับยุคสังคมปัจจุบัน สอดคล้องกับ กนกวรรณ มะโนรมย์ (2565) ได้กล่าวว่า

“การเข้าใจความซับซ้อนของโลกและปัญหาทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจในปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหลายศาสตร์ (Multidisciplinary) การเชื่อมโยงศาสตร์ เข้าด้วยกัน คือ การนำความรู้ที่แยกตามระบอบสาขาต่าง ๆ (Disparate Knowledge) มาทำงานด้วยกันและต้องการยกระดับของการบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาหรือลดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมที่สลับซับซ้อนยังต้องอาศัย องค์ความรู้เป็นฐาน ต้องอาศัยข้อมูลที่มาจากหลายศาสตร์ประกอบกันโดยการผสมผสาน หรือ เชื่อมร้อยระหว่างศาสตร์ละมุน (Soft) เช่น สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์และศาสตร์หลัก เช่น ชีววิทยา หรือ กายภาพวิทยา หรือบูรณาการบางส่วนจากหลายสาขาวิชาผ่านการเบนเข้าหากัน การสังเคราะห์หรือปะติดปะต่อความรู้เข้าด้วยกัน แต่การหลอมรวมหรือการควบรวบหลาย ๆ ครั้ง เต็มไปด้วยการช่วงชิง (Contested) ทั้งนี้เพราะศาสตร์แต่ละแขนงใช้ศัพท์หรือสำนวนภาษาเชิงแนวคิด ทฤษฎีที่แตกต่างกันอันมีฐานมาจากการตั้งคำถามต่อสรรพสิ่งและวิธีการเข้าถึงความรู้แตกต่างกันเพื่อ หาคำตอบและอธิบายสิ่งที่ค้นพบและมีระดับการตีความหมายเชิงนามธรรมไม่เหมือนกัน”

สำหรับการพัฒนาชุมชนเป็นนโยบายของภาครัฐเริ่มตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ 1950-1960 เป็นต้นมา เนื่องจากรัฐมองชนบทอยู่ในสถานะด้อยพัฒนาพื้นที่ส่วนใหญ่ของแต่ละประเทศทั่วโลก ประชาชนเผชิญกับปัญหาขาดการศึกษา มีความยากจน ขาดระบบสุขภาพที่มั่นคง จึงถูกมองว่าเป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้งการพัฒนาประเทศในภาพรวม รัฐบาลทั่วโลกจึงมุ่งโครงสร้างพื้นฐาน การเพิ่มรายได้ภาคการเกษตร เพื่อให้ประชาชนภาคชนบทหลุดพ้นจากความยากจน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม 2566) จะเห็นได้ว่าในช่วงทศวรรษ 1950-1960 เป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาชุมชน การพัฒนาสมัยใหม่ให้ยึดโยงกับพื้นที่ชนบท เนื่องจากพื้นที่ชนบทมีที่ดิน ผลิตอาหาร ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจะพัฒนาให้ชุมชนดีขึ้นต้องให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น ในช่วงเวลาดังกล่าวจึงได้นำเสนอ “สังคมวิทยาเกษตรกรรม (The Sociology of Agriculture)” หรือบางครั้งเรียกว่า “สังคมวิทยาชนบทใหม่ (New Rural Sociology)”

สังคมวิทยาชนบทในอดีตเป็นสาขาวิชาเฉพาะทางของสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันมีปรากฏอยู่ทั่วโลก มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ปัญหาผ่านการใช้ปัญญาแก้ปัญหาสังคม สังคมวิทยาชนบทก่อตั้งขึ้นโดยพื้นฐานภายในระบบวิทยาลัยเกษตรการจัดการที่ดินของสหรัฐอเมริกา (Rural Sociology was Essentially Established Within The US Land Grant Agricultural College System) ในช่วงปีแรก ๆ สังคมวิทยาเน้นไปที่การเกษตรเป็นหลัก เป็นการศึกษาวิจัยนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงต้นทศวรรษ 1970 สังคมวิทยาชนบทได้เปลี่ยนไปสู่มุมมองทางการสร้างแรงบันดาลใจ การศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ กลุ่มคนที่ปรากฏขึ้นในสังคม หรือเรียกว่า “จิตวิทยาสังคม (Social-Psychological)” มากขึ้น เพื่อสร้างการรับรู้ เผยแพร่แนวคิดและนวัตกรรม สร้างสำนึกของประชาชนกับสังคม การศึกษาและพัฒนาอาชีพของประชาชนในชนบท ผ่านการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ พร้อมทั้งมุ่งอธิบายสังคมวิทยาชนบทที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาระหว่างประเทศ หลักคิดดังกล่าวจึงไปสู่การขยายตัวของสังคมวิทยาสิ่งแวดล้อม (Environment Sociology) ตามมาในกลางทศวรรษ 1970 นักสังคมวิทยาในยุคเริ่มต้นให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วงเวลานี้จึงเกิดขึ้นของ “สังคมวิทยาชนบทใหม่ (New Rural Sociology) และในช่วงปลายทศวรรษ 1970 และ 1980 ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เน้นการขับเคลื่อนทางปัญญา ติดตั้งระบบความคิดให้สังคมได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน สังคม ซึ่งการเตรียมความพร้อมไปสู่การปรับตัวยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเปิดเสรีทางการค้า (Trade Liberalization) และลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) เนื่องจากมีผลกระทบต่อผู้คนในชนบทและระบบการผลิตทางการเกษตร เช่น อาหาร ป่าไม้ ประมง เหมืองแร่ ถือได้ว่า

สังคมวิทยาชนบทได้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทั่วโลก (Newby, 1983) โดยเฉพาะการเปลี่ยนโครงสร้างการเกษตรให้ประชาชนสามารถผลิตอาหารที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า สังคมวิทยาการเกษตร (The Sociology of Agriculture) มุ่งเน้นไปที่การอธิบายทำความเข้าใจการเกษตรและชีวิตในชนบท ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางการเกษตร บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่ สังคมวิทยาการเกษตรมองว่าการเกษตรมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคม ประเพณีทางวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ (Bananno, 2009) ดังนั้นองค์ประกอบของสังคมวิทยาการเกษตร (Components of Agricultural Sociology ประกอบด้วย (Carolan, 2016)

1. การจัดระเบียบทางสังคมของการเกษตร (Social Organization of Agriculture) ศึกษาวิธีการจัดโครงสร้างและการจัดกิจกรรมการเกษตรในชุมชน รวมถึงฟาร์มระดับครัวเรือน สหกรณ์ และธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ วิเคราะห์พลวัตของแรงงานรวมทั้งบทบาทของเพศ สีมวลและชนชั้นในกำลังแรงงานด้านการเกษตร

2. การพัฒนาชุมชนชนบท (Rural Community Development) มุ่งเน้นการพัฒนาของชุมชนชนบทให้ยั่งยืน ศึกษาวิธีการปฏิบัติการเกษตรมีผลต่อเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมของท้องถิ่น จัดการปัญหาเกี่ยวกับความยากจนในชนบท การศึกษาและการดูแลสุขภาพเชื่อมโยงการเกษตรต่อการพัฒนาชนบท

3. การสนับสนุนนโยบายการเกษตร (Agricultural Policy) ศึกษาการกำหนดนโยบายที่มีผลต่อการเกษตรในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระหว่างประเทศ มองบทบาทขององค์กรรัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชน (non-governmental organizations) มีส่วนส่งเสริมพัฒนาการเกษตรในชนบท

4. การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Eco-Friendly Agricultural) สำรวจผลกระทบของการปฏิบัติการเกษตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงปัญหาคุณภาพของดิน การใช้น้ำและความหลากหลายทางชีวภาพ ศึกษาการปฏิบัติการเกษตรยั่งยืนและการยอมรับจากเกษตรกรเพื่อส่งเสริมสุขภาพสิ่งแวดล้อม (Van der Ploeg, 2022)

5. วัฒนธรรมของการเกษตร (Cultural of Agriculture) วิเคราะห์วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อวิธีการเกษตรและรูปแบบการบริโภค ศึกษาประเพณีการเกษตรที่ประชาชนยึดถือ และบทบาทการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในชุมชนชนบท

6. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและนวัตกรรม (Technological Change and Innovation) ศึกษา ตรวจสอบผลกระทบของการพัฒนาเทคโนโลยีต่อผลผลิตและความยั่งยืนทางการเกษตร พิจารณาว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่เกษตรกรยอมรับและนำมาประยุกต์ใช้กับการเกษตรในปัจจุบันและอนาคต

7. ระบบอาหารและความมั่นคงด้านอาหาร (Food Systems and Food Security) ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการเกษตร การผลิตอาหาร และความมั่นคงด้านอาหาร จัดการกับปัญหา การเข้าถึง ความสามารถในการซื้อสินค้าทางการเกษตร และโภชนาการอาหาร มองระบบอาหารโลก และผลกระทบต่อการเกษตรท้องถิ่น

ภาพที่ 1.2 องค์ประกอบสังคมวิทยาการเกษตร

ที่มา : ผู้เขียน

ดังนั้นการพัฒนาชุมชน หรือ สังคมวิทยาชนบทมองความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับธรรมชาติ ธรรมชาติกับคน คนกับคน และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งหมดล้วนมีความสัมพันธ์กัน และเชื่อมั่นว่า “คนคือศูนย์กลางการพัฒนา” นักพัฒนาจึงทำหน้าที่ส่งเสริม ผลักดันให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมได้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของรัฐ และส่งเสริมให้ประชาชนหลุดพ้นจาก “การครอบงำจากความไม่รู้ (อวิชชา)” เพื่อให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของตนเอง เป็นจุดสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนสังคมในระยะยาว นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการทำงาน “เชิงบูรณาการศาสตร์” เป็นจุดเชื่อมโยง หรือ จุดศูนย์กลางที่ทำหน้าที่ประสานผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ มาแก้ไขปัญหา

ชุมชน สังคม จะเห็นได้ถึงความโดดเด่นของนักพัฒนา คือ เป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ นักวิจัย สายปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวางแผนยุทธศาสตร์ นักฝึกอบรม นักประสาน และวิชาการวิพากษ์ สังคม เป็นต้น

การเกษตรในฐานะเครื่องมือพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

เกษตรกรรม การปฏิบัติและวิทยาศาสตร์ในการเพาะปลูกดิน การปลูกพืช และการเลี้ยงปศุสัตว์ โดยครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ มุ่งเป้าไปที่การผลิตอาหาร เส้นใย พืชสมุนไพร และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่จำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ สำหรับการพัฒนาชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนท้องถิ่นผ่านการเสริมสร้างขีดความสามารถ (Capacity Building) การเสริมศักยภาพ และการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เมื่อการเกษตรและการพัฒนาชุมชนเกิดความเชื่อมโยงกันส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างระบบอาหารในท้องถิ่น การเพิ่มความมั่นคงทางอาหาร การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ตลอดจนการทำงานร่วมกันของหน่วยงานทุกระดับ เพื่อเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ การทำงานร่วมกันทางสังคมและการดูแลสิ่งแวดล้อม

คำว่า เกษตรกรรม หมายถึง วิทยาศาสตร์ ศิลปะ และธุรกิจในการเพาะปลูกดิน การผลิตพืชผล และการเลี้ยงปศุสัตว์ รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตอาหารและวิถีชีวิตในชนบท เกษตรกรรมถือว่ามีสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการลดความยากจน (Economic Growth and Poverty Reduction) โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาประชากรส่วนใหญ่อาศัยการทำฟาร์มเพื่อการดำรงชีวิต ถูกมองว่าเป็นภาคส่วนสำคัญสำหรับจุดเริ่มต้นการเติบโตเป็นประโยชน์ต่อคนยากจน ทำให้เกิดรายได้ เกิดการจ้างงานในภาคชนบท (Era, 2005) ส่วนการพัฒนาชุมชน หมายถึง การปรับปรุง ความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นผ่านการมีส่วนร่วม การเสริมศักยภาพ และการพัฒนาขีดความสามารถในท้องถิ่น การพัฒนาชุมชนถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาชนบท ไม่เพียงแต่ครอบคลุมการเติบโตทางการเกษตรเท่านั้น แต่รวมถึงการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา สุขภาพ และบริการทางสังคมอื่น ๆ ในพื้นที่ชนบท (Diakosavvas, 2006)

ดังนั้นการเกษตรเป็นเครื่องมือการพัฒนาชุมชนสำหรับการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติของชุมชน เกษตรกรรมถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักของประเทศโลกที่ 3 หรือ ประเทศกำลังพัฒนา การเกษตรจึงเป็นรากฐานของชีวิต การผลักดัน ส่งเสริมให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ความรู้ และทักษะในท้องถิ่น เพื่อปรับปรุงความมั่นคงทางอาหาร สร้างรายได้ และเพิ่มเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

ตอบสนองต่อคนส่วนใหญ่ในประเทศเหล่านั้น การเกษตรและการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการส่งเสริมการเติบโตทางการเกษตร เช่น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การกระตุ้นเศรษฐกิจในชนบท และการเข้าถึงตลาดนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน ช่วยลดความยากจน รับประกันความมั่นคงทางอาหารและส่งเสริมโอกาสทางเศรษฐกิจนับเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาชุมชน จะเห็นได้ว่าเกษตรกรรมไม่ได้เป็นเพียงวิธีการผลิตอาหาร แต่เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชน ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สุขภาพและโภชนาการ ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างทางสังคมอีกด้วย (จามะรี เชียงทอง, 2557) ผู้เขียนขอจำแนกความสำคัญการเกษตรกับการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) เกษตรกรรมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ โดยทำหน้าที่เป็นกระดูกสันหลังของเศรษฐกิจหลาย ๆ ประเทศ (As the Backbone of Many Economies) โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries) ไม่เป็นเพียงแหล่งอาหารและวัตถุดิบเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งการจ้างงาน การสร้างรายได้ และการส่งออกให้กับประเทศอีกด้วย มีรายละเอียดดังนี้

1.1 มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการจ้างงานทั้งในชนบทและในเมือง ในพื้นที่ชนบท เกษตรกรรมยังคงเป็นแหล่งสำคัญของการดำรงชีวิต และเกิดการจ้างงานไม่เพียงแต่ในระดับแปลงเพาะปลูก แต่ยังวางรากฐานไปสู่การจ้างงานภาคอุตสาหกรรมในชุมชนเมืองอีกด้วย เช่น ภาคอุตสาหกรรมทางการเกษตร จะเกิดการจ้างงานตั้งแต่ ฝ่ายผลิต ฝ่ายจัดหาสินค้าจากท้องถิ่น ฝ่ายแปรรูปสินค้า ฝ่ายบรรจุภัณฑ์ การตลาด ฝ่ายส่งออก เป็นต้น สำหรับธุรกิจการค้าปลีกมีบทบาทสำคัญต่อการจ้างงานผ่านการขายผลิตผลสดและอาหารแปรรูป การจัดการสินค้าคงคลัง และการบริการลูกค้า ซึ่งมีส่วนช่วยสร้างงานในชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้อิทธิพลของการเกษตรยังขยายถึงบริการเสริม เช่น การขายอุปกรณ์ การให้คำปรึกษาด้านการเกษตร และบริการทางการเงินสำหรับเกษตรกรและธุรกิจการเกษตร ดังนั้นบทบาทที่หลากหลายของเกษตรกรรมเป็นการยืนยันถึงห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ทำหน้าที่ขับเคลื่อนพัฒนาเศรษฐกิจ (Driver of Economic Development) เกษตรกรรมยังช่วยแก้ปัญหาความยากจนในชนบท กระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก (Grassroots Economy) และมีส่วนสำคัญต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจด้วยการจ้างงานหลายภาคส่วนนับมีความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและแก้ปัญหาความยากจนทั่วโลก

1.2 เกษตรกรรมทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญการสร้างรายได้สำหรับประชากรส่วนใหญ่ทั่วโลก โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยและวิสาหกิจการเกษตรขนาดใหญ่ (Agricultural Enterprises)

สำหรับเกษตรกรรายย่อยนับเป็นส่วนสำคัญของชุมชนเกษตรกรรมในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ เกษตรกรรมไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยยังชีพเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญอีกด้วย เกษตรกรจึงพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตร เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวและสร้างรายได้จากการขายผลผลิตในตลาดท้องถิ่น รายได้ทั้งหมดมีส่วนสำคัญกับการช่วยเหลือปัจจัยขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษา การดูแลสุขภาพ และที่อยู่อาศัย พร้อมทั้งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว รายได้ของเกษตรกรรายย่อย เป็นบุคคลสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก และมีส่วนทำให้เกิดวงจรทางเศรษฐกิจระดับสูงขึ้น ในอีกแง่มุมวิสาหกิจการเกษตรขนาดใหญ่มีบทบาทกับการสร้างรายได้ในระดับมหภาค องค์กรเหล่านี้มีส่วนผลักดันการขยายตัวเกษตรในวงกว้างผ่านการใช้เทคโนโลยีเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เพื่อเข้าถึงตลาดในระดับโลก จึงทำให้ประเทศต่าง ๆ มีรายได้จากการเกษตรเป็นจำนวนมาก

1.3 เกษตรกรรมมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้ของประเทศ โดยเฉพาะการส่งออกสินค้าทางเกษตร เช่น ประเทศไทย จีน เวียดนาม เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้น ล้วนเป็นประเทศที่ใช้เกษตรกรรมเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างรายได้ให้กับประเทศผ่านสินค้าและบริการต่าง ๆ เช่น กาแฟ ชา โกโก้ และเครื่องเทศ โดยเฉพาะกาแฟ เป็นหนึ่งในสินค้าโภคภัณฑ์ที่มีการซื้อขายมากที่สุดในโลก โดยประเทศต่าง ๆ เช่น บราซิล เวียดนาม โคลอมเบีย และเอธิโอเปีย กาแฟเป็นแหล่งรายได้จากการส่งออกที่สำคัญ ความต้องการกาแฟทั่วโลกทำให้ประเทศเหล่านี้มีรายได้เป็นสกุลเงินต่างประเทศจำนวนมากสามารถนำไปใช้เป็นเงินทุนสำหรับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศได้ (Topik, 2019) ส่วนชาเป็นสินค้าส่งออกทางการเกษตรที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งโดยเฉพาะประเทศต่าง ๆ เช่น จีน อินเดีย เคนยา และศรีลังกา ผู้คนหลายล้านให้ความสำคัญกับสินค้านี้ดังกล่าวจึงทำให้เกิดการขยายตัวในตลาดชาทั่วโลก เกิดประโยชน์ต่อผู้คนทุกภาคส่วน ตั้งแต่คนงานในไร่ไปจนถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปและการจัดจำหน่าย รายได้จากการส่งออกชา (Zohora & Arefin, 2022) โกโก้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศในแอฟริกาตะวันตก เช่น โกตดิวัวร์และกานา เป็นหนึ่งในผู้ผลิตรายใหญ่ที่สุดของโลก อุตสาหกรรมช็อกโกแลตระหว่างประเทศอาศัยโกโก้จากภูมิภาคเหล่านี้เป็นจำนวนมาก ทำให้อุตสาหกรรมนี้เป็นแหล่งรายได้จากการส่งออกและเป็นแรงผลักดันในการพัฒนาชนบท (Gyan & Bajan, 2022) และเครื่องเทศมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ เช่น อินเดีย อินโดนีเซีย และเวียดนาม ความต้องการเครื่องเทศทั่วโลกไม่เพียงแต่สร้างรายได้จากการส่งออกจำนวนมากเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนเกษตรกรรายย่อยและมีส่วนช่วยในการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพทางการเกษตรอีกด้วย (Jagadeeswaran, Ashok, Vidhyavathi & Prahadeeswaran, 2022)

ดังนั้นการส่งออกสินค้าเกษตรไม่ได้เป็นเพียงสินค้าโภคภัณฑ์เท่านั้น ยังเป็นตัวแทนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่การเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวไปจนถึงการแปรรูปและการตลาดระดับโลก เงินที่ได้จากการส่งออกมีผลต่อเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้การส่งออกสินค้าเกษตรมีบทบาทกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารทั่วโลกอีกด้วย

2. ด้านสุขภาพ (Health and Nutrition) พื้นที่ชนบทนับเป็นจุดยุทธศาสตร์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน ท้องถิ่นนาที่ดิน พื้นที่ว่างเปล่าทำให้เกิดประโยชน์ เช่น การทำเกษตร การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น นับเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อรองรับการขาดแคลนอาหารในอนาคต ตามรายงานความปลอดภัยและโภชนาการของอาหารแห่งสหประชาชาติปี 2019 ภายในปี 2050 หากไม่มีโครงสร้างพื้นฐานด้านการผลิตทางการเกษตรที่จะเลี้ยงประชากร 10 พันล้านคนทั่วโลก ผู้คนมากกว่า 820 ล้านคน ก็จะตกอยู่ภายใต้ความหิวโหย ในขณะที่ผู้ใหญ่ 670 ล้านคนและเด็ก 120 ล้านคนกำลังต่อสู้กับโรคอ้วน และเป็นที่ทราบกันดีว่าประมาณ 1 ใน 3 อาหารเกิดความเสียหาย อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุตั้งแต่เริ่มการผลิตจนถึงการบริโภค ทรัพยากรน้ำที่ใช้ในการเกษตรลดลง ในขณะที่ภัยธรรมชาติยังเพิ่มขึ้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่เพาะปลูกอีกด้วย (Kirkaya, 2020) พื้นที่ชนบทนับเป็นจุดสำคัญที่จะรองรับสถานการณ์ขาดแคลนอาหารในอนาคต การสร้างแหล่งอาหารของโลก “จากพื้นที่สู่จาน (from paddock-to-plate)” การพัฒนาชนบทให้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ตลอดจนสร้างความเข้าใจทางนิเวศวิทยา ชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างอาหาร พลังงาน น้ำ และเชื้อเพลิงฟอสซิล และการวางแผนการใช้ประโยชน์จากที่ดินให้มีความคุ้มค่า หลีกเลี่ยงการผลิต “ผลิตมากแต่ได้น้อย (Doing more with less)” เปลี่ยนวิธีคิดให้เข้าใจ “เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy)” ที่มีคาร์บอนต่ำจะช่วยปรับปรุงความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และความเท่าเทียมทางสังคม พร้อมทั้งลดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและความขาดแคลนทางนิเวศวิทยาได้อย่างมาก สอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งเสริมการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทดแทนเชื้อเพลิงฟอสซิลด้วยทรัพยากรคาร์บอนต่ำและเทคโนโลยีพลังงานสะอาด ลดการสูญเสียอาหารตลอดห่วงโซ่อุปทาน (Sims & Flammini, 2014)

ดังนั้นเกษตรกรรมมีความเชื่อมโยงกับสุขภาพและโภชนาการเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม หากทุกคนได้มีอาหารที่เพียงพอ เข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพย่อมทำให้สุขภาพแข็งแรงช่วยลดภาวะทุพโภชนาการและโรคที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ขณะเดียวกันการเกษตรที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ยาฆ่าแมลง การใช้สารเคมีทางการเกษตร ย่อมส่งผลต่อการผลิตอาหารที่สะอาดและปลอดภัย ดังนั้นการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Eco-Friendly Agricultural)

เป็นแนวทางที่สำคัญสำหรับสุขภาพที่ดี ขณะเดียวกันสร้างมั่นใจว่าประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารในราคาที่ไม่แพง ดีต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการอย่างครบถ้วน (Harris, Tan, Mitchell & Zayed, 2022) เกษตรกรรมเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) เป็นหน้าที่ของรัฐกำหนดให้ทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการทั้งทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจตามความเหมาะสมของสังคมนั้น ๆ บทบาทของการเกษตรผลิตอาหารที่หลากหลายให้เกิดความสมดุลด้านอาหาร เช่น พืชตระกูลถั่ว ผลไม้ ผัก ถั่ว และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ เป็นต้น ความหลากหลายไม่เพียงแต่เป็นกุญแจสำคัญทางโภชนาการ แต่ยังรับประกันความยั่งยืนของระบบนิเวศด้วย ปัจจุบันทั่วโลกจึงส่งเสริมให้ภาคการเกษตรมุ่งเน้นการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชผสมผสาน เป็นต้น (Pereira & Hodge, 2015) ดังนั้นการบรรลุความมั่นคงทางอาหารจำเป็นต้องทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน ได้แก่ รัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ ภาคเอกชนและชุมชน เพื่อสนับสนุนการเกษตรที่ยั่งยืน การเข้าถึงตลาดสำหรับเกษตรกรรายย่อยและ แก้ปัญหาประชาชนมีอาหารที่เพียงพอและไม่เกิดภาวะทุพโภชนาการทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

3. สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (Environmental Sustainability) จำเป็นต้องมีแนวทางที่สมดุลการผลิตอาหารบนการรักษาระบบนิเวศ การเกษตรที่ไม่รักษาความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดผลเสียต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ประชาชนทั่วโลกจึงให้ความสำคัญกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน เช่น วนเกษตร การไถพรวนเพื่อการอนุรักษ์ การทำเกษตรอินทรีย์ และการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมวิธีการดังกล่าวไม่เพียงแต่ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตทางเคมี แต่ยังเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ประสิทธิภาพน้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความสมดุลที่กลมกลืนระหว่างการผลิตอาหารและการอนุรักษ์ระบบนิเวศ การเกษตรแบบยั่งยืนได้ถูกยกให้เป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้วยการเพิ่มการกักเก็บคาร์บอน ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ในภาคชนบทนั้นมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ควรเน้นสร้างความสมดุลการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ฟื้นฟูเพื่อทดแทนทั้งทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำและพลังงาน การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ทรัพยากรให้ประหยัดและไม่ก่อให้เกิดมลพิษ ตลอดจนการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและภาควิชาการในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง